

keztében részesültek igazságtalan elhallgatásban többek között Brasnyó István olyan nagyszerű művei, mint amilyeneket elsősorban a *Kinn a szélben*, *Kialudt tűz*, *Késői csillagok* című kötetek tartalmazznak — a vajdasági szépirodalom e produktumainál művészileg sokkal sikertelenebb alkotások javára.

VLAOVICS JÓZSEF

A GYERMEKLELEK VILLANÁSAI

NÉMETH ISTVÁN: *Lepkelánc*. III. bővített kiadás.
Forum, Újvidék, 1976.

Bizonyára egy kicsit furcsán hat, hogy egy könyv harmadik kiadásának megjelenése alkalmából írok róla ismeretétést. Ennek a harmadik kiadásnak azonban egy irodalmi díj adja meg a nyomatékát. Most ítelték oda ugyanis első ízben a Szirmai Károly Irodalmi Díjat, amelyet a verbászi és a temerini művelődési érdekközösségek alapítottak a néhány évvel ezelőtt elhunyt jeles jugoszláviai elbeszélő és egykori Kalangya-szerkesztő emlékezetére. A díjat Németh István kapta ezért a kötetéért, s ez a jelentős irodalmi esemény önkéntelenül is rátereli a figyelmet egy olyan rokoni vonásra, amely egyként fellelhető a díjazott Németh István, valamint a díjazott Szirmai Károly elbeszéléseiben: a végletekig leegyszerűsített formára, amely mégsem — vagy talán éppen ezért! — nem marad a felszínen, hanem mélyre nyúl az emberi, azaz Németh és e könyv esetében a gyermeki lélekbe.

Eszembe jut, hogy milyen nagyra becsülte Szirmai Károly Németh Istvánt már első megnyilatkozásai idején, úgy beszélve róla, mint „az” elbeszélőről, s ebbe az idézőjelbe helyezett „az”-ba belefért Németh István egész ösztönös elbeszélői egyénisége, kifejező és megjelenítő ereje, egész halk szavú, de a csendes szavak mögött fenn lobogó lénye, amelyet ő maga — emberi mértékre át-

számítva — így fejez ki e könyvének *Vallomás* című előszavában: „Verekedős se voltam, sőt gyáva a verekedésben. Az olyan fiúkhoz húztam, akik nem dicsekvők, nem hősködők; nem szerettem azokat, akik vezérkedni akartak, és nem is a vezérkedők gyűjtöttek maguknak sereget, hanem mi voltunk többen, együttérző barátok.” Ez az emberi vallomás szinte irodalmi ars poeticává lesz ebben a könyvben is, amely úgymond meséket tartalmaz a gyermekeknek, de meglehetősen családást okoz azoknak, akik a régi értelemben vett meséket várnak tőle. Mert hát Németh István visszaemlékezéséből és átérzésből fakadó kis történetei nem az anderseni, grimmi vagy ezeregyéjszakai szórakoztató mesék műfajába tartoznak, hanem valami egészen újat tárnak elénk: a gyermeklelek villanásait. Noha az író egyáltalán nem törekszik az avantgardizmus buktatókkal járó útjaira, mégis új utakon jár, annyira új utakon, hogy még azt sem határozhatjuk meg teljes bizonyossággal, hogy tulajdonképpen kihez is szólnak ezek a gyermekkort idéző történetek, magukhoz a gyermekekhez, avagy talán a felnőttekhez, azzal a céllal, hogy újra felébresszék bennük a romlatlan gyermeki lelket, újra emlékeztessék őket a gyermeklelek villanásainak kristálytisztaságára — mintegy útmutatóul az élet durvaságai középette.

Németh István nem egyszerűen csak mesél, nem egyszerűen csak lemeríti írói vödrét a gyermeki múlt kútjába, amely tiszta marad akkor is, ha netán döglött ürge úszkál a felszínén, hanem apró, jelentéktelennek látszó mozzanatokkal döbbsen rá a gyermeki lélek szövevényességére, amely pedig látszólag semmiképpen sem hozható semmiféle kapcsolatba az író sima, leegyszerűsített stílusával, egyszerű, sallangmentes kompozíciójával. Amikor az „inkvizitor” a kis ágyon nyöszörögve döbbsen rá emberi mivoltára a „gyűlölt” Cili elutazásakor, vagy amikor a hazugságba kergetett Juliska a tanítónő meleg szavainak hatása alatt visszavonja hazugságát, no meg amikor a Rigó kutyával kergetőző Béla a gombos cipő miatti elkeseredésében Rigónak panaszkolja el nagy bánatát, mindig úgy érezzük, hogy egy-egy csöppnyi gyermekkor-darabka szakad föl a mesehős lelkéből, hogy helyet adjon az ellenállhatatlanul előtérbe tolakodó, napról napra és eseményről eseményre közeledő felnőtt-kornak, s ez a fokozatos, szinte észrevétlen transzformáció, ez a fokozatos emberré érlelődés lobog felénk a könyvnek szinte minden lapjáról, azért annyira magával ragadó, azért annyira hiteles.

Ez a kibukkanó életerő különösen azokra a kis elbeszélésekre jellemző, amelyek valóban magának az írónak a gyermekkorából táplálkoznak, azaz a falu gyermekeinek világát keltik életre szemünk előtt. Régi igazság, hogy az író voltaképpen minden művében saját maga élményeit, saját érzéseit önti formába — pozitív, vagy negatív viszonylatban, vagy a kettő vegyítésével, de az események mögött mindig ő maga áll. Ha ez így van, akkor telik meg a történet igazán vérrel, ha viszont csupán a képzelőerőre bízta magát, akkor sápadtabbá válik a mondanivalója, veszít meggyőző ere-

jéből és főleg könnyedségéből. Így járt Németh István is, amikor a városi gyermekek felé fordul egyszerű-kétszer — nem is azért, mintha nem mérné fel önmagában a gyermeki igazságokat, s mintha nem vetítené ki teljes írói jó szándékkal a gyermeki léleken esett sérelmeket, hanem sokkal inkább azért, mert tulajdonképpen még egyszer olyan távolságból indul el témája felé. A falusi gyermekekről szólva elegendő, ha felméri a gyermekkorból közvetlenül és egyenes vonalban hozzáig érő távolságot, amitől még kellő távlatot is kap, ha azonban idegenebb környezetéről szól, akkor először magának is át kell esnie bizonyos transzformáción, mely a falusi gyermeket átalakítja a lelkében városi gyermekké, azaz a felnőttől kell elindulnia a gyermek felé, hogy egy másik úton aztán visszaérhessen az alkotó íróhoz.

Mindez azonban csak helyenként jelentkezik, és semmit sem von le az egész kötet értékéből, amelynek egyetlen egységbontó tényezője csupán a könyv végén közölt kis hangjáték. Úgy érzem, a könyv teljesebb és tökéletesebb volna ez nélkül. Mert ebben a hangjátékban nemcsak az imént említett kerülőút jut különösen erősen kifejezésre, hanem ehhez hozzájárul még az is, hogy Németh, az „öszönös elbeszélő” legalábbis ez idő szerint még nem mozog olyan biztonsággal a drámai megjelenítés területén, mint a mesemondó szerepében, amikor szinte minden szónak pontosan megtalálja a helyét.

Ezt a kis megjegyzést semmiképpen sem szántam a legcsekélyebb ünneprontásnak sem, mert a kötet — úgy, ahogy van — valóban megérdemli az irodalmi díjat. És ehhez mindenképpen hozzájárulnak Baráth Ferenc rajzai is, amelyek hozzásimulnak a kis történetekhez, és még plasztikusabbá teszik őket.

KOLOZSI TIBOR